

RAQAMLI TA‘LIM MUHITIDA BO‘LAJAK BOSHLANG‘ICH SINFLAR O‘QITUVCHILARIDA TANQIDIY FIKRLASH MALAKALARINI TAKOMILLASHTIRISH

Namazova Maxliyoxon Usmonaliyevna

Namangan davlat pedagogika instituti 2-kurs boshlang‘ich ta‘lim magistranti

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.23321255>

Annotatsiya. Mazkur maqolada raqamli ta‘lim muhitida bo‘lajak boshlang‘ich sinflar o‘qituvchilarida tanqidiy fikrlash malakalarini takomillashtirishning pedagogik imkoniyatlari “Tabiiy fanlar”ni o‘qitish misolida yoritilgan. Tanqidiy fikrlashning axborotni tahlil qilish, dalillarni baholash, sabab-oqibatli bog‘lanishlarni aniqlash, muammoni turli nuqtayi nazardan ko‘rib chiqish, xulosa chiqarish va o‘z fikrini asoslash kabi tarkibiy jihatlari aniqlashtirilgan. Raqamli ta‘lim vositalaridan foydalanishning o‘zi tanqidiy fikrlashni avtomatik ravishda shakllantirmasligi, buning uchun topshiriq mazmuni, savol qo‘yish, dalillash, taqqoslash va refleksiya jarayonlari maqsadli tashkil etilishi asoslangan. Maqolada bo‘lajak o‘qituvchilar uchun tabiiy fanlar mazmunidagi raqamli topshiriqlar, muammoli vaziyatlar, virtual tajribalar, axborot manbalarini tanqidiy tahlil qilish va natijalarni dalillar asosida izohlashga qaratilgan metodik yechimlar taklif etilgan.

Kalit so‘zlar: raqamli ta‘lim muhiti, bo‘lajak boshlang‘ich sinflar o‘qituvchisi, tanqidiy fikrlash, tabiiy fanlar, raqamli topshiriq, axborot tahlili, dalillash, muammoli vaziyat, virtual tajriba, refleksiya.

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ НАВЫКОВ КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ У БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ В ЦИФРОВОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЕ

Аннотация. В данной статье на примере преподавания “естественных наук” освещаются педагогические возможности совершенствования навыков критического мышления у будущих учителей начальных классов в цифровой образовательной среде. Определены такие структурные аспекты критического мышления, как анализ информации, оценка фактов, выявление причинно-следственных связей, рассмотрение проблемы с разных точек зрения, выводы и обоснование собственного мнения. Само по себе использование цифровых образовательных инструментов не формирует автоматически критическое мышление, в основе которого лежит целенаправленная организация содержания задания, постановка вопросов, процессы аргументации, сравнения и рефлексии. В статье предлагаются методические решения для будущих учителей, нацеленные на цифровые задания по естественным наукам, проблемные ситуации, виртуальные эксперименты, критический анализ информационных ресурсов и интерпретацию результатов на основе фактов.

Ключевые слова: цифровая образовательная среда, будущий учитель начальных классов, критическое мышление, естественные науки, цифровое задание, анализ информации, доказательство, проблемная ситуация, виртуальный опыт, рефлексия.

IMPROVING CRITICAL THINKING SKILLS IN FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS IN A DIGITAL LEARNING ENVIRONMENT

Abstract. This article discusses the pedagogical possibilities of improving critical thinking skills in future primary school teachers in a digital learning environment using the example of teaching "Natural Sciences". The components of critical thinking, such as analyzing information, evaluating evidence, identifying cause-and-effect relationships, considering a problem from different perspectives, drawing conclusions, and justifying one's opinion, have been clarified. It is based on the fact that the use of digital learning tools alone does not automatically form critical thinking, but rather that the content of the task, the process of asking questions, arguing, comparing, and reflecting must be purposefully organized. The article proposes methodological solutions for future teachers, including digital tasks in natural science content, problem situations, virtual experiments, critical analysis of information sources, and interpretation of results based on evidence.

Key words: digital learning environment, future primary school teacher, critical thinking, natural sciences, digital task, information analysis, argumentation, problem situation, virtual experiment, reflection.

Bugungi ta‘lim jarayonida o‘qituvchining vazifasi faqat tayyor bilimlarni o‘quvchiga yetkazish bilan chegaralanmaydi. Raqamli axborot makonining kengayishi natijasida o‘quvchi turli manbalardan katta hajmdagi ma‘lumotlarni tezkor qabul qilmoqda. Bunday sharoitda olingan axborotning ishonchliligini aniqlash, muhim va ikkilamchi ma‘lumotni farqlash, dalil va fikrni ajratish, turli qarashlarni taqqoslash hamda asoslangan xulosaga kelish qobiliyati alohida ahamiyat kasb etadi. Shu sababli bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchisining kasbiy tayyorgarligida tanqidiy fikrlashni rivojlantirish zamonaviy pedagogik ta‘limning muhim vazifalaridan biri sifatida namoyon bo‘lmoqda.

Ayniqsa, “Tabiiy fanlar” fani mazmuni tanqidiy fikrlashni shakllantirish uchun keng imkoniyat yaratadi. Chunki mazkur fan o‘quvchini tayyor xulosani yodlashga emas, balki hodisani kuzatish, savol qo‘yish, taxmin ilgari surish, tajriba o‘tkazish, natijalarni taqqoslash va dalillar asosida xulosa chiqarishga yo‘naltiradi. Biroq oliy ta‘lim jarayonida bo‘lajak o‘qituvchilarga tabiiy fanlar mazmunini o‘rgatishning o‘zi yetarli emas. Ular ushbu mazmunni boshlang‘ich sinf o‘quvchisining yosh va bilish imkoniyatlariga mos holda muammoli, tadqiqotga yo‘naltirilgan hamda raqamli topshiriqlar orqali tashkil eta olishlari kerak.

Raqamli ta‘lim muhitida tanqidiy fikrlashni rivojlantirishga doir yondashuvlarda muhim bir muammo kuzatiladi: raqamli vositaning mavjudligi ba‘zan tanqidiy fikrlashni rivojlantirishning asosiy sharti sifatida talqin qilinadi. Aslida esa interaktiv doska, elektron darslik, taqdimot, videolavha yoki sun‘iy intellekt vositasidan foydalanishning o‘zi o‘quvchini tanqidiy fikrlashga olib kelmaydi. Agar o‘quvchi raqamli vosita orqali tayyor javobni qabul qilsa, uning faoliyati axborotni iste‘mol qilish darajasida qolishi mumkin.

Bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchisining tanqidiy fikrlash malakasini quyidagi tarkibiy jihatlar orqali ifodalash mumkin (1-jadvalga qarang).

1-jadval

Boshlang‘ich sinf o‘qituvchisining tanqidiy fikrlash malakasini rivojlantirishning tarkibiy qismlari

t/r	Tarkibiy jihat	Mazmuni
1	Axborotni tahlil qilish	ma‘lumotning mazmuni, manbasi va asosiy g‘oyasini aniqlash
2	Taqqoslash	turli fikr, dalil, hodisa yoki natijalarni qiyoslash
3	Dalillash	bildirilgan fikrni aniq dalil va misollar bilan asoslash
4	Baholash	ma‘lumotning ishonchliligi va ahamiyatini aniqlash
5	Muammoni aniqlash	vaziyatdagi asosiy muammo yoki qarama-qarshilikni topish
6	Xulosa chiqarish	mavjud dalillar asosida mustaqil xulosaga kelish
7	Refleksiya	o‘z qarori va fikrlash jarayonini qayta ko‘rib chiqish

Shunday qilib, tanqidiy fikrlashni faqat “to‘g‘ri javobni topish” bilan tenglashtirish metodik jihatdan cheklangan yondashuvdir. Muhimi, bo‘lajak o‘qituvchi nima uchun aynan shu javobni tanlaganini tushuntira olishi va o‘z xulosasini dalillar bilan himoya qila olishidir.

Talabaga bir mavzu bo‘yicha uch xil raqamli manba beriladi. U quyidagi savollarga javob beradi:

- ❖ manba kim tomonidan yaratilgan?
- ❖ undagi ma‘lumot nimaga asoslangan?
- ❖ fikr va dalil bir-biridan ajratilganmi?
- ❖ ma‘lumot boshqa manbalar bilan mos keladimi?
- ❖ ushbu ma‘lumotdan boshlang‘ich sinf darsida foydalanish mumkinmi?

Bu topshiriq bo‘lajak o‘qituvchida raqamli axborotga tanqidiy munosabatni shakllantiradi.

“Tabiiy fanlar” fanidan amaliy topshiriqlar

1-topshiriq. “Ikki manba – bir xulosa”

Talabaga o‘simliklarning suvga ehtiyoji haqida darslikdan parcha va raqamli manbadan olingan ma‘lumot beriladi.

Vazifa:

- ✓ ikki manbadagi umumiy fikrni aniqlang;
- ✓ farqli jihatlarni belgilang;
- ✓ qaysi ma‘lumot ishonchliroq ekanini aniqlang;
- ✓ o‘z xulosangizni yozing.

2-topshiriq. “Sun‘iy intellekt javobini tekshir”

Talabaga sun‘iy intellekt tomonidan “O‘simliklar tuproqdan tayyor oziq moddalarni oladi va boshqa jarayon talab qilinmaydi” mazmunidagi javob beriladi.

Vazifa:

1. Javobdagi asosiy fikrni aniqlang.
2. Undagi xatoni toping.
3. Xatoni qaysi manba yoki tajriba orqali tekshirish mumkinligini ko‘rsating.
4. To‘g‘ri javobni o‘zingiz shakllantiring.

Mazkur topshiriq raqamli texnologiyadan foydalanish bilan birga raqamli axborotga tanqidiy munosabatni shakllantiradi.

Raqamli ta‘lim muhitida bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining tanqidiy fikrlashini samarali rivojlantirish uchun quyidagi metodik shart-sharoitlarni ta‘minlash zarur:

birinchidan, raqamli vositalardan foydalanishni pedagogik maqsad bilan bog‘lash;

ikkinchidan, tayyor javob beruvchi emas, balki savol qo‘yish va izlanishga undovchi topshiriqlar ulushini oshirish;

uchinchidan, tabiiy fanlar mashg‘ulotlarida muammoli vaziyat, tajriba, kuzatish, taqqoslash va dalillash topshiriqlarini tizimli qo‘llash;

to‘rtinchidan, raqamli axborotning ishonchliligini baholash ko‘nikmasini shakllantirish;

beshinchidan, talabaning faqat yakuniy natijasini emas, balki uning fikrlash jarayonini ham baholash;

oltinchidan, sun‘iy intellektdan foydalanishda “qabul qilish – tekshirish – taqqoslash – tuzatish – xulosa chiqarish” tamoyiliga amal qilish.

Xulosa o‘rnida shuni aytish mumkinki, raqamli ta‘lim muhitida bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining tanqidiy fikrlash malakalarini takomillashtirish tabiiy fanlar ta‘limi mazmuni bilan uzviy bog‘liq holda tashkil etilishi maqsadga muvofiq. Chunki tabiiy fanlar kuzatish, tajriba, muammoli vaziyat, sabab-oqibatni aniqlash, dalillash va xulosa chiqarishga asoslanganligi bilan tanqidiy fikrlashni rivojlantirish uchun qulay didaktik imkoniyat yaratadi. Shu sababli bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarini tayyorlash jarayonida raqamli savodxonlik bilan bir qatorda raqamli axborotni tanqidiy baholash va uni pedagogik vazifaga aylantirish kompetensiyasini shakllantirish muhim vazifa hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi. Ta‘lim to‘g‘risida: O‘zbekiston Respublikasining 2020-yil 23-sentabrdagi O‘RQ-637-son Qonuni. — Toshkent, 2020.
2. Dewey J. How We Think. – Boston: D.C. Heath & Co., 1933.
3. Facione P.A. Critical Thinking: What It Is and Why It Counts. – Insight Assessment, 2015.
4. Ennis R.H. Critical Thinking and Subject Specificity: Clarification and Needed Research // Educational Researcher. – 1989. – Vol. 18. – No. 3.
5. Halpern D.F. Thought and Knowledge: An Introduction to Critical Thinking. – New York: Psychology Press, 2014.
6. Paul R., Elder L. Critical Thinking: Tools for Taking Charge of Your Learning and Your Life. – Pearson, 2014.